

Бидејќи натписите овде се дадени во поинаков ред а не како во досегашните изданија според идеограмата и редниот број, индексот на микенските зборови (стр. 141—198) ќе беше пополни ако покрај бројот на натписот се даваше во заграда и страницата каде што се наоѓа тој. Од практична страна тоа ќе беше поарно зашто ќе се избегне барањето на натписот и во другиот индекс.

Со оглед на систематичноста на ова издание, пропуст е и тоа што во индексот на зборовите не се дадени и редовите покрај бројот на натписите. Има недоследност во редот на забелешките во критичниот апарат, како и други слабости од технички карактер, но сепак тие не можат да ја намалат вредноста на книгата.

Со групирањето на натписите според нивната содржина авторите успеале да ни претстават слика на архивата од пилскиот дворец. Предноста од ваквата распределба на натписите убаво може да се види особено од Е серијата каде што се дадени натписите од Ер групата паралелно со Еб, а Еп со Ео и др.

Наместо човек да се служи со 6 книги во кои што беа досега издадени пилските натпи си откриени до 1960 г., сега е работата далеку поулеснета со тоа што сите тие натписи се собрани заедно во една книга. Но тоа пак не значи дека поранешните изданија треба да излезат од секаква употреба. Поради тоа што тие содржат цртежи на плочките, а *Olive Oil Tablets* и повеќето натписи издадени од Mabel Lang во АЈА се снабдени и со фотографии, тие ќе служат и понатаму како контрола на различните читања сè додека не се издаде еден корпус на пилските, одн. микенските нагписи со фотографии.

II. Хр. Илиевски, Скопје.

ANNA MORPURGO, *Mycenaeae Graecitatis Lexicon*, Romae in aedibus Athenaei 1963, Centro di studi micenei, Università di Roma, Incunabula Graeca Vol. III, XXX+404, голем 8°, цена 6.000 л. и.

Микенолошкиот центар во Рим, организиран и раководен од проф. С. Gallavotti, покажа видни резултати уште во првите години по дешифрирањето на линеарното В писмо. Но од 1961 год. тој пројавува особено голема активност со својата едиција *Incunabula Graeca* која има за цел да ги расветли почетоците на грчката цивилизација, а посебно — микенската епоха. Веднаш по изданието на пилските натписи (*Inscriptiones Pyliae*) од С. Gallavotti и А. Sacconi, 1961 (в. горе) и практичниот прирачник на L. Deroy, *Initiation à l'épigraphie mycénienne*, 1962 (в. Ж. А. XII, стр. 426—229, рец. на Љубинка Басотова), се појави и горниов речник на Anna Morpurgo.

Авторката Морпурго и порано беше позната со различните микенолошки студии објавени во италијански класични списанија и во изданијата на *Accademia dei Lincei*, но со последнава капитална работа таа, неоспорно, многу ја задолжи микенологијата и ние за тоа можеме да ѝ бидеме само благодарни. Микенско-грчките речници на Вл. Георгиев, Р. Meriggi, речникот во *Documents* разделен во три дела (апелатива, имиња на места и лични имиња), како и Индексот на W. Merlingen веќе не беа полни, зашто од 1955/56 на вamu се откриени нови микенски натписи чиј лексички материјал не можеше да влезе во нив. Затоа се чувствуваше потреба од еден речник што ќе го содржи не само целокупното речничко благо на сите досега откриени микенски натписи, туку и различните (ако не сите, барем најважните) предлози за идентификација на одделните микенски зборови. На оваа потреба достоино одговори Anna Morpurgo со својот *Lexicon*.

Првиот впечаток што го остава овој лексикон на читателот е неговата полнога. Овде е систематски изложено целокупното лексичко богатство од сите натписи со линеарно В писмо, откриени до 1962 г. во Кнос, Пил, Микена, Теба, Тиринс и Елеусина. По исцрпните податоци за местата (бројот на натписот и редот), каде што се среќава соодветниот збор, авторката ја приведува и најглавната литература со различните предлози и интерпретации за него, без да го натура при тоа своето лично становиште. При сè што во објаснувањата на

микенските зборови се забележува и нејзиниот личен став, работата е слободна од субјективизам. Толкувањето на зборовите, концизно и прегледно, е на научна висина.

Во почетокот речникот содржи уводен дел, а на крајот — сбраќај индекс. Во краткиот, но богат по содржина, предговор (стр. VII—VIII), пишуван на латински, како и сите други објасненија, авторката зборува од кои принципи се раководела при составувањето на речникот, а во уводот (стр. IX—XIV) прво ги набројува изданијата на микенските текстови од коишто се послужила и објаснува каква транскрипција на слоговите знаци употребила овде. Од транскрипцијата на *KT II (The Knossos Tablets)* од E. Bennett, J. Chadwick, M. Ventris, F. Householder) се разликува по тоа што ја зема вредноста *qa* за *16, место *pa*, *ti* за *23, *a*₃ за *43 место *ai*, *65 го остава без фонетска вредност, а сличниот на овој знак што се јавува во PY An 261 го дава под ред. бр. 91 од силабарот со вредност *dwo*, *71 = *dwe*, а *90 = *dwo*. Потоа дава објаснение на употребените конвенционални сигли за ознака на лакуните и оштетеноста во текстот и други знаци како за графичките особености, така и за граматичките определувања. Од XV—XXI стр. е даден библиографски преглед и скратеници, од XXII—XXXI стр. — преглед на слоговите знаци од линеарниот В писмо со нивните вредности, прво по редот даден од Bennett, а потоа и во азбучен распоред и на крајот од уводниот дел се содржи прегледот на идеограмите, различните мерки и бројните знаци.

Главниот дел на речникот, кој ги содржи сите познати до 1962 год. микенски зборови и фрагменти заедно со нивните толкувања, зафаќа 386 страни. Во транскрипцијата на микенските зборови М. ги одделува слоговите со цртичка што е, според нас, сосема правилно. Зад секој заглавен збор, покрај полното укажување на местата каде што се среќава тој, дадени се и фразите во кои што се содржи зборот, за да може од контекстот полесно да се разбере неговото значење. Бидејќи немала можност да работи сама со оригиналните плочки, таа се опира на читањето од издавачите, но ги зема под внимание и различните читања и конјектурите на други учени, особено на Bennett, Chadwick, Lejeune и Mühlestein. Потоа, во одредувањето на значењето таа ги предава критички досегашните обиди за идентификација, од каде што се гледа дека сосема добро ја проучила сета микенолошка литература. Во извесни случаи различните толкувања ги спомнува само со упатување на авторот и местата каде што се објавени тие. Во интерпретацијата на некои зборови на крајот го спомнува скромно и ненаметливо и својот предлог.

Во некои случаи, иако накратко, само со неколку зборови, навлегува во студиозно третирање на зборовите кога преченува кое од дадените објасненија е поверојатно, cf. на пр. s. v. *a-re-pa-zo-o aleiphazoo| aleiphoozo* (<**aleibh_h-yos-o*) „qui unguenta decoquit“, поскоро отколку *aleiphajor-zoo*; или *a-ke-ra₂-te*, vulgo part. act. intellegitur, scil. ἀγείραντες (ἀγείρω) vel. ἀγγείλαντες (ἀγγέλλω), quod valde dubium videtur (*ra₂* < **rsa*- vel < **lsa*-?). На крајот допушта дека овој збор може да биде и именка на -θευ или дат. на -tei, што нам не ни изгледа ни малу веројатно (cf. Ж. А. IX, стр. 110). Или *pa-ra-jo|pa-ra-ja* — haud dubie adject. ad rotas spectans in PY Sa-: vis verbi tamen incerta cum et gr. παλαιός „antiquus“ (sed *pa*- pro *qa*-, et *-ja* pro *-wa* contra etymon pugnant). Го приведува и мнението на Lejeune, *Mémoires*, 118: Hesych. βαλαῖον μέγχα, πολύ, οἱ δὲ ταχύ, но упатува и на Gallavotti (RFIC 1961, 169-171) којшто го поврзува зборот со *pa-ra* од KN S 8100, но не дава некоја определена етимологија.

Како од предговорот, така и од целата книга, јасно се гледа дека авторката пристапила со полна свест за одговорноста што ја зела на себе. Во денешните кога бројот на книгите и расправите од областа на микенологијата постојано расте, навистина не е лесно да се избере најдобриот предлог од различните обиди за идентификација на одделните зборови. Треба да се признае дека при тој избор Морпуро пројави голема широчина, разбирање и објективност. Таа е против спомнувањето само на оние предлози што се во согласност со нејзините и полното занемарување на оние со кои не се согласува, но не е ни за тоа, безразборно да ги приведува сите мненија без никаква преченка на нивната исправност. Затоа таа се определува да врви по еден среден пат меѓу овие две

крајности, однесувајќи се критички кон дадените предлози, што беше неопходно за една ваква капитална работа.

Таа ссознава дека поради брзиот развој на микенолошките студии и нејзината работа брзо ќе застари, било поради тоа што некои зборови ќе бидат проголуквани поинаку, било поради тоа што можат да се откријат нови документи со нов лексички материјал што може да фрли светлина и на други зборови. Токму тоа сознание, како и свеста за одговорноста, ѝ овозможиле на авторката да се однесе кон работата така сериозно и критички. На страниците од оваа книга многу често се спомнуваат изразите: *vis verbi (formae, sententiae) obscura (valde incerta); quomodo intelligendum parum liquet; haud facile explanatur; fortasse* и сл. Ваквиот критичен став, како и регистрирањето на повеќе значења за еден микенски збор може да го збуни читателот, но тоа е сепак подобро отколку авторот да се задржи само на еден предлог и да го смета прашањето за решено. Со тоа што ги дава, речиси, сите досегашни обиди за идентификација на зборовите, Морпурго успеала да ја претстави реалната состојба во која се наоѓаат денеска микенолошките студии. Во оваа книга прегледно е собрано како во резиме и е направено достапно сè најважно што е постигнало во оваа област. Со критичниот став пак, дава поттик за понатамошното испитување на микенските текстови и за ревизија на поголем број досегашни идентификации.

Со библиографските податоци, зад секој збор, до голема степен таа ги заменува *Studies in the Mycenaean Script and Dialect*. Но не е таков случајот по однос на досегашните микенски речници. Како што нагласува во предговорот, антропонимите и топонимите таа ги остава, главно, без идентификација. Само најсигурните, како: Ἀμινίος (*a-mi-ni-so*); Πρωτεύς (*po-ro-te-u*), и сл. ги идентифицира и транскрибира со грчко фонетско писмо. Помалу веројатните ги дава со латинска транскрипција, на пр. *Praxewei (pa-ra-ke-se-we)*, или само укажува дека е антропоним и го остава без никаква идентификација, сп.: *e-u-po-ro, i-ja-wo-ne, ka-to* и др. За личните имиња таа во предговорот упатува на Landau, *Mykenisch-griechische Personennamen*, но сметаме дека речникот немаше многу да се прошири ако беа земен под внимание објасненијата и за овие зборови. Затоа некои од досегашните речници, како на Ландау, Вл. Георгиев и речникот од *Documents* уште за долго време ќе бидат во употреба.

Може да се забележи извесна недоследност што една зборови се идентифицирани, а други, речиси од иста степен на сигурност се оставени без идентификација. На пр. *ka-ta-ro* од еден фрагментарен натпис (KN X 8101,1) го објаснува со *κατάρως, a ai-sa* одн. *a₃-sa*, го остава неидентифицирано и покрај тоа што од формална страна наполно одговара на *αἶσα*. Овде *a₃* м. *ai* не може да биде причина за овој пропуст, зашто во другите случаи cf. *a₃-za, a₃-wo-ro* и др. свој знак има вредност и за неа *ai*.

Поради големата критичност и акрибија таа ја остава без идентификација и идеограмата *145. Меѓутоа, по студијата на J. Killen во *Hermithena* XCVI, 1962, стр. 38—72, *The WOOL Ideogram in Linear B Texts*, не останува сомнение дека таа идеограма означува волна, како што беше установено и од авторите на *Docs*. Но Морпурго, која ја исползувала литературата објавена само до септември 1961 год., не можела да ја земе во обзир и оваа статија.

Можат да се приведат и други вакви случаи. Од септ. 1961 г. до излегувањето од печат на речникове се дадени објасненија на повеќе зборови што исто така не можела авторката да ги одбележи: сп. на пр. *ne-ki-ri-del ne-ki-ri-si* кое го доведе Chadwick (BSA 57, 54) во врска со *νεκίρος*, и др.

Нормалниот *Index* на грчките зборови (стр. 387—400) е многу корисно дополнение на речникот. Со исклучок на незнатни пропусти (спор. *ἀέξω* s. v. *a-we-ke-se-u*), тој е комплетен и убаво подреден. Грчките зборови се дадени со укажување под кои микенски форми се спомнати во речников и поради тоа микенските форми се повторуваат толку пати колку што има различни предлози за нивната идентификација.

Овде се посебно дадени составните делови на грчките зборови, како: *-αωρ, -βωτος, -κλής, -κοος, -κοπος, -κῶν -λαος, -μαρτίς* и др.; префикси: *προ-, ὑ-*, и суфикси: *-δε, -ται, -τε, -τηρ, -τρια, -φι*. Но има пропусти, особено во префиксите, како на пр.: *ἀ-, ἀνα-,* и суфиксите: *-εις, -εύς, -θεν* итн. кои заради до-

следноста исто така можеа да се одбележат. Печатните грешки, како и еден број пропусти, главно на места каде што се јавуваат некои зборови, ги одбележува М. Lejeune во својот *Index inverse du grec mycénien* (1964), стр. 11 и 95—96, заедно со зборовите од кноските натписи објавени по составувањето на овој лексикон.

Но сите забелешки што можат да ѝ се стават на оваа книга се безначајни во споредба со нејзината голема вредност. Лексиконот на Мурпурго, резултат на упорна работа и голема прецизност, претставува значаен прилог кон микенолошките студии. Како прирачник тој корисно ќе послужи во понатамошното иследување на микенските текстови и ќе предизвика дискусија за уточнување на голем број несигурни идентификации. Поради тоа ние топло го препорачуваме. Библиотеките на класичните семинари ќе ги требало да останат без оваа книга која е и од техничка страна, речиси, наполно издржана.

П. Хр. Илиевски, Скопје.

JOHN CHADWICK — LYDIA BAUMBACH, *The Mycenaean Greek Vocabulary*, Sonderdruck aus Glotta, Bd. XLI 1963, Heft 3/4, pp. 157—271, 8°.

Интерпретацијата на микенските натписи од самиот почеток е проследена со составување и на микенски речници. За околу десетина години, колку што не делат од дешифрирањето на линеарното В писмо, покрај огромната микенолошка литература, се појавија и повеќе микенско-грчки општи и посебни речници, но досега уште немаше речник на основни грчки зборови што се документирани во микенскиот, а се чувствуваше потреба и од ваков. Во последно време таков речник ни претстави John Chadwick во соработка со Lydia Baumbach. Под познати класичногрчки зборови овде се приведени микенски форми што се наоѓаат во етимолошка врска со нив. По начинот на обработката и поставената цел да се изврши преценка на сигурноста со која се микенските форми идентифицирани, речникот е прв од овој вид и заслужува посебно внимание.

Речникот содржи прво еден предговор од Chadwick (стр. 157—161) во кој многу јасно се изложени принципите од кои се раководел при составувањето на книгата и каква цел сакал со неа да постигне. Авторот знаел какви се приговори можат да се појават во врска со неговата работа и затоа тој однапред овде дава одговор и се извинува зошто така постапил. — Потоа е даден список на скратениците и литературата, разделена на два дела: I Одделни публикации и II списанија (стр. 162 — 165). Главниот дел на речникот се содржи од 166—259 стр. На крајот е даден индекс на микенски зборови (стр. 259—271).

Целта на оваа работа, според зборовите на Ч., е да го стави на располагање за грчкиот речник оној лексички материјал што може да се извлече од микенските текстови. Грчкиот етимолошки речник на Фрикс, што почна да излегува речиси едновремено со дешифрирањето на линеарното В писмо, особено во последните фасцикли, содржи укажувања на форми од микенскиот, но ги зема само посигурните примери. Не само што во него има „бројни и важни пропусти“, туку од него не може да се стекне и јасна претстава за степенот на сигурноста со која микенските зборови се идентифицираат.

Факт е дека бројот на различни те толкувања на одделни микенски зборови од ден на ден се повеќе расте, та понекогаш и специјалистот тешко може да се определи кое од нив да прифати. Соработникот на Ventris, Chadwick, кој како издавач на библиографското сл. *Studies in Mycenaean Inscriptions and Dialect* имаше можност да ја следи микенолошката литература подобро од кој и да било друг, си постави задача да изврши преценка на сите тие интерпретации и идентификации со класично-грчките зборови.

Во предговорот тој нагласува дека се обидел овде да претстави еден „непристрасен“ поглед на предложените интерпретации и од огромната литература да ги избере оние што се „главни примери“, што се „најистинита можност“ или најмалку „пружаат интересни размислувања“. Голем број интерпретации,